

Наталія Ватаманюк

Аспірантка кафедри інформаційних технологій в архітектурі КНУБА, Київ

e-mail: nata.vata12@gmail.com

orcid: 0000-0002-4977-992x

МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ВНУТРІШНЬОКВАРТАЛЬНИХ ПРОСТОРІВ ІСТОРИЧНИХ МІСТ

© Ватаманюк Н., 2020

<https://doi.org/10.23939/sa2020.02.028>

В статті розглянуто та проаналізовано методи, які були використані при проведенні архітектурних обстежень внутрішньоквартальних просторів центральної частини міста Чернівці (загальною площею 244,85 га), яка входить в буферну зону об'єкта ЮНЕСКО – Резиденції митрополитів Буковини і Далмації (нині Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича). Описано процес і структуру досліджень, охарактеризовано традиційні і сучасні методи з використанням цифрових технологій у навчальних дисциплінах кафедри містобудування та урбаністики, факультету архітектури, будівництва та декоративно-прикладного мистецтва Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Ключові слова: внутрішньоквартальний простір, двір, історичне місто, Чернівці, буферна зона, навчальні дисципліни.

Постановка проблеми

При вирішенні питань, пов'язаних з реконструкцією чи реновацією історичних кварталів, сформованої забудови міста Чернівців, особливу увагу необхідно приділити процедурі дослідження внутрішньоквартальних просторів, незалежно від того, чи є це дослідження навчальним завданням, або ж частиною передпроектних робіт.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Теоретичною основою дослідження послужив ряд робіт зі специфіки формування архітектурного образу центральних частин історичних міст та проблем містобудівного спрямування: В. Вечерського, Є. Водзинського, Ю. Єгорова, Г. Осиченка, Т. Трегубової, М. Ясінського, а також з розгляду праць містобудівного аналізу у Західному регіоні України: У. Іваночко, Ю. Ідак, М. Каплінської, Ю. Криворучка, Р. Могитича, Г. Петришин, О. Рибчинського, П. Ричкова, Б. Черкеса. Окремі аспекти вдосконалення середовища історичних кварталів висвітлені у роботах: А. Іконнікова, С. Лінди, П. Нагорного та ін.

Мета статті

Розробити методику дослідження внутрішньоквартальних просторів, визначити шляхи і засоби її практичного провадження у навчальних дисциплінах кафедри містобудування

та урбаністики, факультету архітектури, будівництва та декоративно-прикладного мистецтва Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича та у передпроектних роботах з реновації чи реконструкції історичних кварталів.

Виклад основного матеріалу

Пошук ефективних шляхів збереження і перетворення внутрішньоквартального середовища демонструє актуальний напрямок містобудівного розвитку міста Чернівців. Його центральна частина входить в буферну зону об'єкта ЮНЕСКО – Резиденції митрополитів Буковини і Далмації (нині Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича), яка входить в межі центрального історичного ареалу та призначена для ефективного захисту й створення органічного середовища світового надбання. Охоронні зони ансамблю становлять цілісну взаємозв'язану систему спеціально виділених територій, на яких докладно регламентується землекористування, будівництво та інша господарська діяльність з метою забезпечення збереження не тільки нерухомої культурної спадщини, але й тісно зв'язаного з ним середовища історичних кварталів.

Внутрішньоквартальні простори історичних міст, як правило, мають складну структуру, яку можна проаналізувати з різних позицій: символічної, феноменологічної, екологічної, психологічної та ін. Одним із способів дослідження цих просторів є морфологічний аналіз та метод “мобільних” досліджень, коли здійснюється вивчення простору за допомогою інтерв'ю.

Для навчальної дисципліни “Регіональна архітектура Буковини” на кафедрі містобудування та урбаністики для студентів бакалаврів було запропоновано курсовий проект, пов'язаний з дослідженням внутрішньоквартальних просторів міста Чернівців за допомогою морфологічного аналізу та методу “go-along”, а також створення сферичних віртуальних панорам (за допомогою програми Pano2VR) і занесення фотографій дворів у програму GeoSetter, для визначення і прив'язки їхнього розташування на карті міста Чернівців (рис. 1).

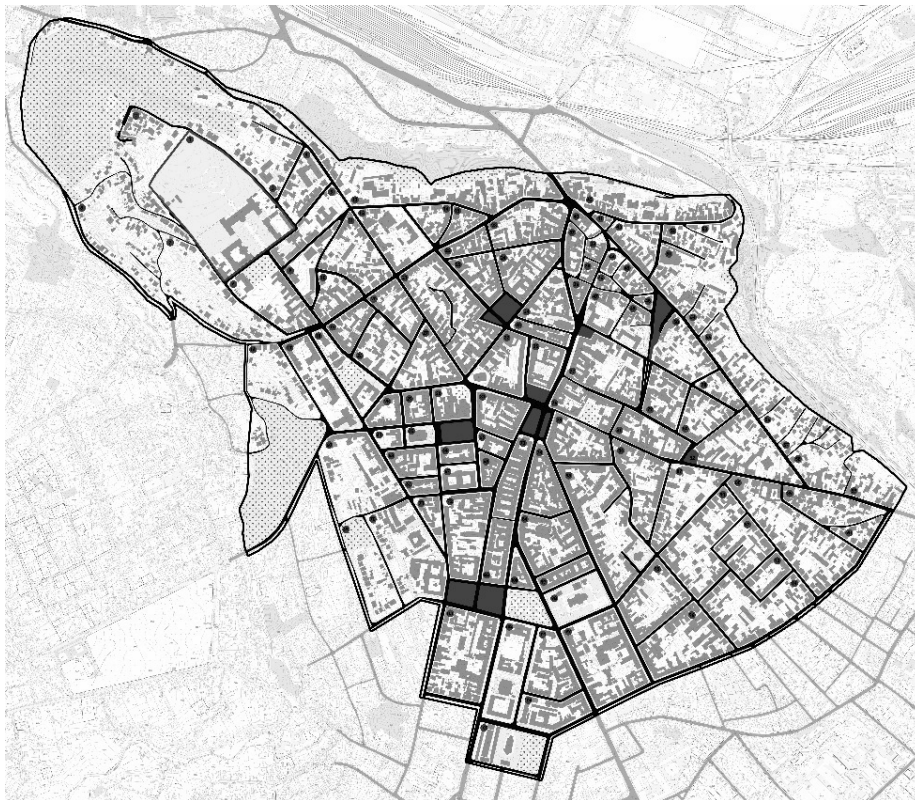

Рис. 1. Фрагмент карти Чернівців з позначенням кварталів
(розміри території опрацювання – 244,85 га)

На початковій стадії дослідження містобудівних об'єктів найбільш перспективним бачиться вивчення їх морфології, оскільки саме цей напрям формує графічну базу дослідження і в подальшому може слугувати основою для вивчення безлічі інших аспектів “життєдіяльності” відкритого простору. Морфологічний аналіз, спрямований на вивчення предметного світу міського простору. Він включає в себе три основних етапи:

- визначення об'єкта вивчення – в нашому випадку, внутрішньоквартальних просторів;
- збір фактичного матеріалу про вибраний об'єкт через натурне обстеження і фотофіксацію;
- систематизацію даних з побудовою графічної моделі.

Морфологічний аналіз дозволяє виявити функціональні зони в міському середовищі і зробити висновки про якість організації простору. Цей метод дозволяє створити просторовий “портрет” міста, максимально відтворити його істотні риси. Виходячи з цього, архітектурну морфологію можна визначити як розділ морфології, який спрямований на вивчення будови архітектурного об'єкта з погляду його архітектурно-просторових, художніх та інших якостей.

Велике дослідження морфологічних особливостей міських просторів належить Р. Крієру. Автор, який присвятив свою роботу історичним містам, зробив спробу описати все різноманіття відкритих просторів шляхом виділення основних типів їх просторової організації та застосування до них всіляких процедур перетворення та вдосконалення. Однак, активний вплив тимчасових і географічних показників на морфологію міських просторів формує потребу в подальшій розробці підходів до її дослідження. Зокрема, на основі принципу вивчення окремих морфологічних характеристик об'єкта розроблений підхід, який пов'язаний з поданням об'єкта дослідження, як набору морфологічних характеристик і подальшим проведенням їх графічного аналізу.

Керуючись архітектурною морфологією при вивченні внутрішньоквартальних просторів, дослідник міг вирішити безліч завдань, до яких відносяться:

- розгляд генетичних характеристик містобудівної системи – “в ході її становлення, історично – в процесі постійних видозмін, і прогностично – в перспективі її подальших можливих модифікацій”;
- розгляд внутрішньої організації міста як системи і виявлення зв'язків між різними рівнями цієї системи;
- впорядкування опису елементів внутрішньоквартальних просторів для створення різних баз даних на основі програм для обміну інформацією та її колективного використання та ін.

Теоретичне і практичне значення архітектурної морфології для внутрішньоквартальних просторів велике. По-перше, архітектурна морфологія виявляє загальні закони будови простору, тим самим дає можливість скласти науково-структурований опис об'єкта, при цьому дозволяє розкласти його на сукупність елементів для кращого розуміння структури. На відміну від інших напрямів теорії архітектури, наприклад структуралізму, архітектурна морфологія оперує не абстрактно вираженими елементами, а конкретними формами і характеристиками об'єкта. По-друге, архітектурна морфологія є сполучною ланкою, необхідною для вивчення окремих якостей архітектурного простору, тим самим створює теоретичний фундамент для дослідження окремих елементів відкритих просторів, дозволяючи подолати відособленість, ізолюваність вивчення кожного окремого елемента. По-третє, архітектурний морфологічний аналіз може стати основою для подальшого осмислення закономірностей сучасного етапу розвитку містобудування та архітектури.

Морфологічне дослідження і структурований опис будь-якого архітектурного об'єкта може бути здійснено різними способами. Активне застосування комп'ютерних технологій сьогодні дозволяє описувати об'єкт шляхом побудови різних скриптів, або в якості сукупності розташованих в просторі точок, кожній з яких присвоєні певні координати. Однак, ближче і зрозуміліше такого алгоритмічного методу для осмислення і сприйняття є способи традиційного, геометричного опису, в основі якого лежать особливості будови матеріально-фізичної форми досліджуваного об'єкта,

наприклад, малюнки, креслення, тривимірні моделі і т. д. При цьому внутрішньоквартальний простір доцільно розглядати як єдину систему, що складається, в свою чергу, з безлічі простих елементів.

Для проведення морфологічного аналізу на ранніх етапах дослідження необхідно сформувати універсальну базу морфологічних характеристик, за допомогою яких може бути описано будь-який відкритий простір міста. Характеристики, виділені для аналізу, доцільно графічно інтерпретувати, наприклад, уявити у вигляді піктограм: графічне “кодування” інформації сприяє легкості її сприйняття і прочитання.

Для системності уявлення морфологічних характеристик, слід позначити основні рівні, що характеризують різні якості об’єкта, такі як містобудівне положення об’єкта, геометрія простору, структура простору та інші його якісні характеристики. Необхідно відзначити, що розподіл характеристик на групи є умовним і необхідним для чіткості дослідження. При практичному вивченні внутрішньоквартального середовища сформована база морфологічних характеристик дозволяє провести послідовний аналіз цих просторів.

Прикладом подібного аналізу може слугувати дослідження морфології внутрішньоквартальних просторів міста Чернівців. Для практичного завдання було сформовано цілий набір морфологічних характеристик, які б дозволяли охарактеризувати простори за допомогою визначення:

- розмірів внутрішнього простору чи двору;
- виду використання двору (громадський, адміністративний, житловий (спільний чи приватний));
- функції використання будівель (на перших поверхах та всередині подвір’я);
- типів простору (замкнутий, напівзамкнутий, перетікаючий, деградований);
- видів входів у двір (через арку, під’їзд, окремий вхід, через сусідній будинок і т. д.) та наявності переходів чи сполучень (з вулицею, іншим двором, громадським простором, площею, сквером і т. д.);
- в якому стані знаходиться мощення чи озеленення двору;
- особливостей дворів (розміщення МАФ, різних майданчиків, пам’ятників, муралів чи іменних табличок на фасадах будівель).

Для цього було створено анкету (рис. 2) для дослідження внутрішньоквартальних просторів, в яку студенти заносили всі отримані дані. В подальшому було обрано найцікавіші двори і створено карту за допомогою програми GeoSetter з позначеннями всіх фотофіксацій з прив’язкою до карти Google Maps (рис. 3).

Рис. 2. Приклад практичної роботи з анкетою для дослідження внутрішньоквартальних просторів (виконала студентка Гончаренко А.)

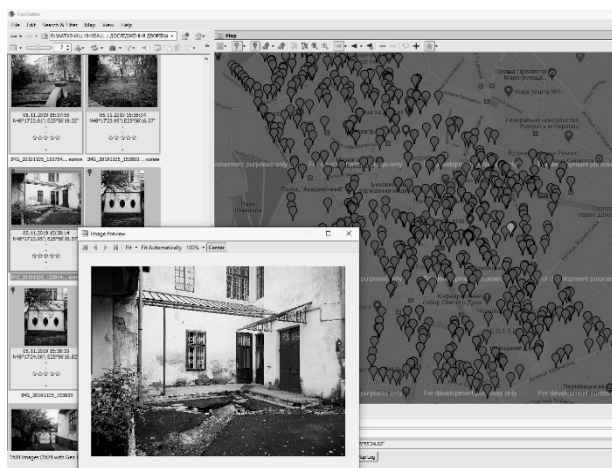

Рис. 3. Програма GeoSetter з позначенням точки фотофіксації двору в м. Чернівці на карті Google Maps

Після визначення найбільш архітектурно цінних внутрішньоквартальних просторів міста Чернівців було запропоновано групам студентів використати мобільний метод “go-along”, який пов’язаний з вивченням сприйняття міського простору в русі. Цьому методу присвячено окрему статтю американського етнографа М. Кузенбаха. Суть цього методу полягає в наступному: інтерв’юер пересувається містом разом з респондентом, задаючи уточнюючі питання щодо того, на що вони подивилися, куди пішли, який їхній досвід пересування маршрутами, які проходять через великі двори. При використанні методу “go-along” почуття місця загострюється завдяки тому, що пересування ним здійснюється тепер. Очевидний недолік цього методу полягає у впливі інтерв’юера на сприйняття міського простору і пересування ним. Такий метод “go-along” дозволяв визначити, які асоціації виникали у студентів у зв’язку з місцями, повз чи через які, вони проходили. Таке переміщення знайомою територією можна інтерпретувати, як перегляд особистого щоденника або альбому з фотографіями. У цьому сенсі метод “go-along” дозволяв зрозуміти, як під час пересування в просторі зв’язуються минуле і майбутнє, що неможливо здійснити, використовуючи метод спостереження або інтерв’ю. Коли люди, пересуваючись містом, зустрічають знайомі місця, вони починають спонтанно розповідати про свої спогади, про події в своєму житті, які пов’язані з цими місцями. За результатами цього дослідження студенти найчастіше звертали увагу на неупорядкованість дворів, закинуті автівки, мурали чи графіті на стінах будинків всередині кварталів.

Отже методологія обстеження внутрішньоквартальних просторів передбачала наступні кроки:

1. Попередній загальний аналіз об’єкта дослідження – вивчення історичних відомостей.
2. Первинний огляд, який створює миттєве сприйняття середовища, фотофіксації (загальні плани; види, що підкреслюють дух і унікальність місця).
3. Аналіз і обробку отриманої інформації вручну за допомогою анкети.
4. Прогулянка обраними територіями із записом сприйняття та асоціацій.
5. Оформлення результатів роботи і створення єдиного графічного альбому, що включає в себе звіти в усіх напрямках дослідження для формування загальної бази даних про двори.

Висновки

На підставі проведеного дослідження внутрішньоквартальних просторів, його можна охарактеризувати, як комплексний аналіз матеріально-фізичної оболонки об’єкту, заснований на розгляді його окремих морфологічних характеристик та мобільного методу “go-along” для сприйняття простору з різних сторін. Кінцевий результат застосування цього дослідження однозначно визначити складно, так як багато в чому він залежить від характеру використання і поставленої мети. Зокрема, вивчаючи окремі двори, він дозволяє здійснити їх поетапний розгорнутий аналіз, визначити загальні закони будови, і згодом, скласти структурований опис об’єкта та за допомогою мобільного методу “go along” розкласти об’єкт на сукупність елементів для кращого розуміння його структури. При комплексному розгляді внутрішньоквартальних просторів – це дослідження дозволяє виявити, зафіксувати і обґрунтувати приховані закономірності і факти.

Бібліографія

- Krier R. 1979. *Urban space*. New York.
- Kusenbach M. 2003. *Street phenomenology: the go-along as ethnographic research tool*. *Ethnography*. P. 455–485.
- Веселкова Н. В., Вандышев М. Н., Прямикова Е. В. 2019. *Пешеходное интервью: структура и жанры*. Мониторинг общественного мнения: Экономические и социальные перемены. № 4. С. 4–21.
- Вечерський В. В., Скібіцька Т. В., Сердюк О. М. 2008. *Історико-містобудівні дослідження Чернівців*. Київ.
- Ясінський М. Р. *Відтворення кварталів житлової забудови центральних частин малих історичних міст*: дис. канд. архітектури: 18.00.01. Національний університет “Львівська політехніка”. Львів.

References

- Krier R. 1979. *Urban space*. New York.
- Kusenbach M. 2003. *Street phenomenology: the go-along as ethnographic research tool*. *Ethnography*. P. 455–485.
- Veselkova N. V., Vandyshev M. N., Priamikova E. V. 2019. “Go-along” interview: its structure and genres. *Monitoring of Public Opinion: Economic and Social Change*. No. 4. P. 4–21.
- Vechers`kyi V. V., Skibits`ka T. V., Serdiuk O. M. 2008. *Historical and town-planning researches of Chernivtsi*. Kyiv.
- Yasins`kyy M. R. *Reproduction of residential blocks in central parts of small historic towns*: thesis for PhD in Architecture, 18.00.01. NU “LP”. Lviv.

Nataliia Vatamaniuk

*Postgraduate student of the Department
of Information Technology in Architecture, KNUCA, Kyiv*

e-mail: nata.vata12@gmail.com

orcid: 0000-0002-4977-992x

METHODOLOGY OF RESEARCH OF THE INNER QUARTER SPACES OF HISTORICAL CITIES

© Vatamaniuk N., 2020

When addressing issues related to the reconstruction or renovation of historic quarters of the city of Chernivtsi, special attention should be paid to the procedure of research of inner quarter spaces. The theoretical basis of the study was a number of works on the specifics of the formation of the architectural image of the central parts of historic cities and problems of urban planning.

The aim of the article is to develop a method of research of inner quarter spaces, to determine ways and means of its practical implementation in the disciplines of the Department of Urban Planning, Faculty of Architecture, Engineering, and Decorative and Applied Arts, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University.

For the discipline «Regional Architecture of Bukovina» was offered a course project related to the study of inner quarters of Chernivtsi using morphological analysis and the method of «go-along», and entering photos of courtyards in the program GeoSetter, to determine and link their location on the map of Chernivtsi.

To conduct morphological analysis of the study, it is necessary to form a universal base of morphological characteristics, which can be used to describe any open space of the city.

The methodology of the survey of inner quarter spaces included the following steps:

- 1. Preliminary general analysis of the object of study.*
- 2. Initial review, which creates an instant perception of the environment, photo-fixation (general plans; types that emphasize the spirit and uniqueness of the place).*
- 3. Analysis and processing of the received information.*
- 4. A walk through selected areas with a record of perceptions and associations.*
- 5. Registration of results of work and creation of the graphic album which includes reports in all directions of research for formation of the general database of the yards.*

Key words: inner quarter space, courtyard, historical city, Chernivtsi, buffer zone, academic disciplines.